

# JAUNIMO PASIPRIEŠINIMAS IR VĒLINIŲ MINĖJIMAS

## A. PATAŠIUS. ATSIMINIMAI APIE VĒLINIŲ MINĖJIMĄ 1956 METAIS

1956 metų rudenį buvau abiturientas, mokiausi Kauno 1-ojoje vidurinėje mokykloje miesto centre, Laisvės alėjoje (buvusioje „Aušros“ berniukų gimnazijoje). Neramus buvo tų metų spalio mėnuo; Vengrijos sukilimas kaitino ir gimnazistų galvas, daugelis gaudėme žinias apie ten vykstančias kovas, vengrų ginkluotą priešiniamsi sovietų armijai, laukėme, kad vengrų pavyzdys uždegs kitas tautas, gal ir Lietuva pakils. [...]

Artėjant Vėlinėms, visi nujautė, kad kapinėse, susirinkus daugybei žmonių, kažkas turės vykti. [...]

Vėlinių dieną – jos buvo vidury savaitės – mokykloj buvo paskirtas kažkelintų komjaunimo metinių minėjimas – ne iškart po pamokų, o vakarop. Po minėjimo būsią šokiai, bus net leista šokti valandą ilgiau negu per vakarėlius savaitgaliais. Dalyvauti privaloma visiems, komjaunuoliams ir nekomjaunuoliams, kas nedalyvaus, būsiąs baudžiamas: mažinamas elgesio pažymys ir pan.

Minėjimas įvyko. Bet po oficialiosios dalies, per pertrauką prieš šokius, kažkas koridoriuje smeigtuku perdūrė elektros laidą. Trumpasis jungimas – salėje ir pirmame aukšte dingo elektra. To tereikėjo, kad visi išsivaikščiotų. Daugelis grupelėmis patraukė į centrinės miesto kapines Vytauto prospekte. Na, ir mūsų gal ketvertas.

Buvo jau vėlyvas, tamsus metas, ant kapų degė žvakelės, daugybės žvakių apšviestas buvo ir paminklas žuvusiems už tėvynę Lietuvos kariams (vėliau, naikinant kapines ir rengiant parką, nugriautas, šiais laikais vėl atstatytas). Prie paminklo radome susirinkusių minią žmonių, buvo skanduojami šūkiai, iškelta Trispalvė – ją vadovaujantieji veiksmui ten pat susiuvo iš geltono, žalio ir raudono šalikėlių, kuriuos paprašytos atidavė moterys iš minios. Buvo sugiedotas ir uždraustasis Lietuvos himnas. [...]

Taigi buvo mitingas; paskiau, davus ženklą, minia siūbtelejo į Vytauto prospektą – kas taku pro vartus, kas tiesiog per neaukštą metalinę kapinių tvorą. Ten jau laukė pasiruošę „faraonai“ – milicininkai tamsiai mėlynom uniformom su raudonais apvadais, KGB kontingentas civilių drabužiais ir ginkluoti kareiviai. Prieky einančius su vėliava, kiek pamenu, iškart apsupę sučiupo ir įgrūdo į „voronoką“ – tamsiai dažytą sunkvežimį su būda suimtiesiems vežioti; mačiau, kaip „voronokas“ skubiai nuvažiavo, kaip į jį lėkė akmenys, nuo jų smūgių poškėjo jo skardos, dužo langeliai. Gatvėj minia lyg ir susimėtė, sustojo, stabdė pravažiuojančius autobusus, ragino keleivius išlipti ir prisidėti. Aš atsiskyriau nuo draugų. Negaliu pasakyti, kaip ilgai tas šurmuliavimas truko; milicininkai stengėsi išsklaidyti minią, griebti ir nusitempti aktyvesnius ir mažiau apdairius, šen bei ten įvykdavo grumtynės. Vienu momentu mane ir porą nepažįstamųjų užspeitė milicininkai, nebuvo kur sprukti, tik per tvorą į kapines. Nebegrįžau į Vytauto prospektą; perėjęs kapines, jau naktį tuščiomis gatvėmis patraukiau namo.

Rytojaus dieną klasėj buvo ne visi. Dar po dienos pasirodė ir du nebuveliai, kurie Vėlinių naktį buvo suimti. Abu apdaužyti, su mėlynėm. Vienas tylėjo, klausinėjamas nieko nepasakojo, antrasis – Donatas Butkus iš mūsų glaudesnio draugų būrio, aną vakarą iš pradžių buvusio kartu, – papasakojo, kad jį tąsyk saugumiečiai užspeitė kažkokiam uždarame kieme, ten jam nebuvo kur dingti. Užlaužė rankas, vienas apieškojo kišenes, užčiuopęs griebė akinius su dėklu, juos sutraiškė kojom, kiti ėmė daužyti rastais akmens anglių gabalais rankas – randai liko iki šiol – sulaužė vienos pusės šonkaulius... Nuvežė į KGB pastatą Vytauto prospekto ir Laisvės alėjos (tada buvusių Lenino ir Stalino prospektų) kampe, įstūmė į kažkokį koridorių, rūsyje pasodino ant taburetės veidu į sieną prie anksčiau sulaikytųjų, bandant pasisukti tuoj pavaišindavo spyriu. Mušdami kartojo: „Na tebe

svobodu, bl...! Na tebe svobodu!“ („Še tau laisvę, bl...! Še tau laisvę!“) Kai netekdavo sąmonės, pakeldavo, kišdavo galvą po vandens srove, atsigavusį vėl mušdavo. Griūdamas Donatas sudaužė kriauklę... atsipeikėjo vandens klane. Išlaikė visą naktį, rytą nuvedė į kažkokį kambarį, tardė, rašė... Donatas mus įspėjo, kad pasakė buvęs ne vienas, tardomas paminėjo mūsų, bene trijų, pavardes ir aiškino, neva kapinėse atsidūrėm visai atsitiktinai – po komjaunimo metinių minėjimo mokyklojeėjome pro šalį pas jį į namus (o jis tikrai gyveno netoli stoties) matematikos užduočių spręsti, iš smalsumo užsukome ir įstrigome.

Patašius A. „1956 metų Vėlinės Kaune“, in: *Šiaurės Atėnai*, nr. 818, 2006 10 28, p. 11.

## **JUOZAPAS R. BAGUŠAUSKAS. JAUNIMO PASIPRIEŠINIMAS**

Daugelis jaunimo organizacijų narių, suprasdami propagandos svarbą kovoje dėl valstybingumo atkūrimo, leido ir platino atsišaukimus ir laikraštėlius. Spauda buvo svarbus ginklas kovoje su sovietine santvarka, padėjo patraukti jaunimą, ragino mokytojus atsisakyti komunistinio moksleivių auklėjimo. Spaudos leidimas ir platinimas buvo viena iš prielaidų kurtis pogrindžio organizacijoms. Pirmaisiais pokario metais jaunimas daugiausia tik rengė straipsnius pogrindžio spaudai ir platino partizanų išleistus leidinius. Nuslopinus partizaninį judėjimą, pogrindžio organizacijos aktyviau ėmėsi leisti savo leidinėlius, įsitraukė į literatūrinę veiklą.

Prieš sovietinį režimą Lietuvoje pogrindžio organizacijos protestavo platinamais užrašais, priešiamais Nepriklausomybės laikų ženklais ir simboliais. Šitaip buvo smerkiamas režimas, primenamos Nepriklausomybės laikų datos ir įvykiai. Savo požiūrį į režimą jaunimas išsakydavo įvairioms sovietinėms įstaigoms siunčiamuose laiškuose. Daug laiškų buvo rašoma užsienio radijo stotims, valstybių valdžios institucijoms. Juose keliami SSRS vidaus ir užsienio politikos klausimai, raginama remti Lietuvos laisvės siekius. Gyventojų susirašinėjimą šalyje ir su užsieniu tikrino specialus KGB skyrius, kuris tokių laiškų autorius įrašydavo į specialią įskaitą. Buvo kaupiama režimui įtarimą keliančių asmenų rašto pavyzdžių kartoteka, kita sekimui reikalinga informacija. Pogrindžio leidinių pasirodymas, atsišaukimų platinimas, laiškų siuntimas prilygo pokario metų tautos ginkluotajam pasipriešinimui. Šios pasipriešinimo organizacijų priemonės žeidė okupantus ne mažiau nei kova mūsų lauke, nes jie neteko svarbaus ginklo – melu pagrįstos propagandos. Pogrindžio spauda ir jos platintojai rengė tautą naujam atgimimui.

[...]

Okupavus šalį stengtasi ne tik sugriauti visas ekonomines ir politines Lietuvos struktūras, bet ir išdildyti iš tautos sąmonės jos istoriją. Svarbi Lietuvos valstybės istorijos gairė buvo Vasario 16-oji. Šios datos minėjimas tapo viena reikšmingiausių pasipriešinimo sovietiniam režimui išraiškos formų. 1918-ųjų Nepriklausomybės akto paskelbtos idėjos buvo įrašytos daugelio pogrindinių jaunimo ir Lietuvos laisvės kovotojų organizacijų programose. Per penkiasdešimt sovietinės okupacijos metų nebuvo atvejo, kad jaunimas nepaminėtų Vasario 16-osios.

Jaunimo pasipriešinimo judėjime svarbus vaidmuo tenka Vėlinėms. Per Vėlines žmonės prisimindavo ne tik savo artimuosius, bet ir tuos, kurie žuvo kovose dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės. Gimnazijų moksleiviai, ypač merginos, puošė žuvusių karių kapus, platino atsišaukimus, kuriuose raginama stoti į kovą dėl laisvės. Plačios politinės demonstracijos Vėlinių proga vyko šeštojo dešimtmečio viduryje. Aktyviausi jų dalyviai buvo suimami ir teisiami. Per visus sovietinio viešpatavimo metus Vėlinių dienomis jaunimas demonstravo patriotinį nusiteikimą ir ryžtą puoselėti laisvės idealus.

Bagušauskas J. R. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999, p. 296–298.